

კახაბერ ქებულაძე

ქუთაისში საბჭოთა ხელისუფლების დაშლარების ისტორიიდან

პირველი მსოფლიო ომის შემდგომ შექმნილი საერთაშორისო განლაგება, მსოფლიოს ხელახალი გადანაწილებისათვის გამარჯვებულ სახელმწიფოთა გეგმები გარკვეულ პერსპექტივებს ქმნიდა სამხრეთ კავკასიაში დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა არსებობისათვის. თუმცა, მსოფლიო პოლიტიკის წარმმართველ დიდ სახელმწიფოთა დამოკიდებულება ამ რეგიონის მიმართ სხვადასხვაგვარი იყო. ანტანტის წევრი ევროპის ქვეყნების შეთავაზებებმა ოკეანისგაღმედი პარტიზონის აშშ-ისადმი ამ უკანასკნელში გააღვივა ინტერესი მთელი ახლო აღმოსავლეთ და სამხრეთ კავკასია თავის გავლენის სფეროდ ექცია. საკითხისადმი განსხვავებული მიდგომა ჰქონდათ ევროპელ პოლიტიკოსებს. ისინი სამხრეთ კავკასიის რუსული სივრცის ნაწილად მოიაზრებდნენ და წითელი რევოლუციის დამხობას ელოდნენ. ევროპულ და ამერიკულ დიპლომატიას შორის ინტერესთა კონფლიქტის შედეგი იყო ინგლისის გარიგება საბჭოთა რუსეთთან, მისგან ნედლეულის მიღების სანაცვლოდ დაეთმო სამხრეთ კავკასია. ეს ფაქტორი გადამწყვეტი აღმოჩნდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის რუსულ ორბიტაში მოსაქცევად. იმაგდროულად, რუსეთმა იზარუნა თურქეთის ნეიტრალიზებაზე, რომელსაც ანტანტის წინააღმდეგ მოკავშირეობის სანაცვლოდ სამხრეთ კავკასიის დათმობა მოსთხოვა.

ყოველმხრივ პოლიტიკურ იზოლაციაში მოქცეული საქართველოს დაპყრობა რუსეთისათვის უკვე ტექნიკის საქმე იყო. საქართველოს დაპყრობისათვის მზადების დროს იგი ეკონომიკურ და სამხედრო მზადყოფნასაც ამოწმებდა, რათა საბოლოო დარტყმის მომენტში წარმატება გარანტირებული ჰქონოდა. ამის ნათელი ილუსტრაციაა მე-11 არმიის სარდალ ა. ჰეკერის მიერ 1920 წლის 18 დეკემბერს კავკასიის ფრონტის რეველიუციური სამხედრო საბჭოსადმი წარდგენილი გეგმა, რომელშიც ყოველი სამხედრო პუნქტი დეტალურად იყო გაწერილი **ნ. ვაშაყმაძე, 2009, გვ. 64**).

საქართველოზე სამხედრო აგრესიის განხორციელების მომენტში, თებერვლის შუა რიცხვებში მე-11 წითელი არმია თავის შეიარაღებაში ითვლიდა: 17.937 ხიშტს, 4.326 ხმალს, 1.075 ტყვიამფრქვევს, 181 მსუბუქ და 15 მძიმე არტილერიას, 7 ჯავშნოსან მატარებელს, 3 ჯავშნიან, 1 სატანკო რაზმს და 50 თვითმფრინავს (**გაზ. "ჩვენი მწერლობა" 2003 :№7(137)**).

11 თებერვალს მოეწყო ინსცენირებული აჯანყება ლორეს რაიონში, რასაც მხარი დაუჭირეს სომხეთში განლაგებულმა წითელი არმიის ნაწილებმა. საქართველოს ტერიტორიაზე ხუთი მხრიდან შემოიჭრენ წითელი არმიის დივიზიები: სამხრეთიდან, აზერბაიჯანიდან, დარიალის ხეობიდან, მამისონის უღელტეხილიდან და შავი ზღვის სანაპიროთი – სოჭიდან.

16 თებერვალს შეიქმნა საქართველოს დროებითი მთავრობა - "რევოლუციური მთავრობა" ფ. მახარაძის (რეველიონის თავმჯდომარე), მ. ორანგელაშვილის, შ. ელიავას, ა. გეგეჭორის, ა. ნაზარეტიანის და სხვათა

შემდგენლობით, რომელიც დამფუძნებელმა კრებამ ხალხის მოღალატედ და კანონგარეშედ გამოაცხადა.

17-24 თებერვალს მიმდინარეობდა გააფთრებული ბრძოლები თბილისის მისადგომებთან, სადაც განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი თბილისის სამხედრო იუნკრებმა.

24 თებერვალს ღამით საქართველოს მხედრობამ დატოვა თბილისი, რათა მტრის ალყაში არ მოქცეულიყო და მცხეთისაკენ დაიხია. 25 თებერვალს წითელი არმიის ნაწილები თბილისში უბრძოლველად შემოვიდნენ. ს. ორჯონიკიძემ სანატრელი დეპეშა აფრინა კრემლში: “ლენინს, სტალინს, თბილისზე ფრიალებს საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა – გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს!”

დედაქალაქის დატოვების შემდეგ ქართული ჯარისა და სახალხო გვარდიის წინააღმდეგობა წელში იყო გატეხილი, ხოლო სამხედრო დისციპლინა და სულისკვეთება – მოშლილი და დაცემული. ამიტომ იყო, რომ წითელი არმიის ნაწილებმა საქართველოს დაპყრობა წინასწარ დაგეგმილ ვადაზე უფრო ადრე განხორციელეს (რ. გრძელიძე, 1998, გვ. 221).

თბილისის დატოვების შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ევაკუირებულ იქნა ქუთაისში, სადაც წინასწარ იყო გადატანილი სამინისტროები და სხვა ცალკეული სამთავრობო დაწესებულებები. ეროვნული მთავრობა, ქუთაისიდან ახორციელებდა მართვა-გამგეობას ქვეყნის იმ ტერიტორიაზე, რაც წითელ არმიას ჯერ კიდევ არ ჰქონდა ოკუპირებული.

ქუთაისის სასწავლებლებში სამინისტროები და დაწესებულებები განთავსდნენ. მთავრობის ცენტრალურმა აპარატმა, ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით, კლასიკური გიმნაზიის შენობა, ხოლო ფინანსთა სამინისტრომ წმ. ნინოს სასწავლებელი დაიკავა. იმავე დღეს, როცა ხელისუფლება ქუთაისში გადავიდა, სამინისტროებმა და უწყებებმა დეპეშები დააგზავნეს მაზრებში, მათ დაქვემდებარებულ დაწესებულებებს აცნობეს თავიანთი ახალი მისამართები.

ქუთაისში სწავლა დროებით შეწყდა. ადგილობრივმა მმართველობის ორგანოებმა მუშაობა შეწყვიტეს. ქალაქი მთავრობის მოხელეებითა და ევაკუირებული ქონებით გაივსო. ადგილობრივი ბოლშევიკები მოსახლეობაში ავრცელებდნენ პანიკას, რომელიც წითელი არმიის მოახლოებასთან ერთად კიდევ უფრო იზრდებოდა.

საქართველოს ხელისუფლება ქუთაისში დიდხანს აპირებდა დარჩენას. იგი იმედოვნებდა, რომ შეინარჩუნებდა ძალაუფლებას მანამდე, ვიდრე დასავლეთის სახელმწიფოები არ დაეხმარებოდნენ საბჭოთა რუსეთთან ომში (“ჩემი ქუთაისი”, 2004, №5(55)).

საქართველოს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალს გენერალ გ. კვინიტაძეს, ქუთაისამდე ძალიან მცირერიცხოვანი ჯარი ჩამოჰყვა, რადგან ერთი ნაწილი ტყვედ ჩავარდა, ნაწილი დაიღუპა და დაიჭრა, უმრავლესობა კი სახლებში წავიდა იარაღითურთ. მთავრობა, ამის გამო, ეძებდა ახალ გზებსა და საშუალებებს არმიის შევსებისა და სამხედრო ნაწილების აღდგენისათვის. ქუთაისის გარნიზონის მეთაურად ცნობილი სამხედრო მოღვაწე, იუნკერთა სკოლის უფროსი, გენერალი ალექსანდრე ანდრონიკაშვილი დაინიშნა. ქუთაისის, შორაპნისა და რაჭის მაზრებში დაიწყეს ყველა ჯანმრთელი მამაკაცის მობილიზაცია.

შეიძლება ითქვას, რომ იმ მძიმე დღეებში ქუთაისი ფრონტისპირა ქალაქს წარმოადგენდა და საგანგებო რეჟიმში ცხოვრობდა... ქუთაისი გახდა სამობილიზაციო მუშაობის ცენტრიც. ამ საქმეს ხელმძღვანელობდა გენერალი

ვარდენ წულუკიძე¹. მიმდინარეობდა ცხენების აღკაზმულობის რეკვიზიცია. ქუთაისსა და სამტრედიისში ამ საქმეს უძღვებოდა პოლკოვნიკი დ. ქუჭუაძე. სამწუხაროდ, არც ერთ ამ ღონისძიებას შესაბამისი შედეგი არ მოჰყოლია. თბილისის დატოვებამ არმია მორალურად გატეხა და მოწინააღმდეგის შეჩერება ახალ ტაქტიკურ პოზიციაზე შეუძლებელი გახდა.

ქუთაისში გადასული მთავრობა მაშინვე შეუდგა ეკონომიკური რესურსების მობილიზაციას. ამასთან, მთელი ძალისხმევა მიმართული იყო სურამისა და გოდერძის უღელტეხილებზე მოწყობილი თავდაცვითი ზღუდეების გაძლიერებაზე. ბრძოლებში მონაწილეობას იღებდა ქუთაისელი გიმნაზიელებისა და სტუდენტთა ახალგაზრდობის ერთი ნაწილი, რომლებიც მონახლისედ მიდიოდნენ ოკუპანტების წინააღმდეგ საბრძოლველად. მათ შორის იყვნენ კოტე ბაქრაძე და მესხი. თვითმხილველთა გადმოცემით ისინი ბრძოლის ველზე დაიღუპნენ (გაზ. "ქუთაისი", 1991, №100-101).

ხელისუფლებამ საგრძნობლად გაააქტიურა ბრძოლა ადგილობრივი ბოლშევიკური ორგანიზაციების წინააღმდეგ. შინაგან საქმეთა სამინისტროს განსაკუთრებულმა რაზმმა, რომელსაც მელქისედეკ კელია მეთაურობდა, ქუთაისის მახრამში ჩატარებულ სპეცოპერაციის შედეგად ათეულობით ბოლშევიკი დააპატიმრა (გ. მჭედლიძე, 1993, გვ. 392).

სამწუხაროდ, მთავრობა ნაკლებად ზრუნავდა ზურგის თავდაცვაზე. კერძოდ, მამისონის უღელტეხილის გამაგრებაზე. ხელისუფლების წევრები და მხედართმთავრები დაიმედებულნი იყვნენ, რომ კავკასიონის ქედის გადმოლაზვას ზამთრის პირობებში წითელი არმია ვერ შეძლებდა. განვითარებულმა მოვლენებმა კი ცხადყო, რომ ქართული მხარე მწარედ ცდებოდა, რადგან ყველაზე დიდი საფრთხე მას სწორედ მამისონის უღელტეხილიდან მოელოდა.

უღელტეხილის გადმოლაზვისას გადატანილი სირთულეებისა და ქუთაისში შესვლის შესახებ წერს თავის მოგონებებში წითელარმიელი ვ. გრიდნევი. მისი თქმით, როდესაც მენშევიკების მთავრობამ გაიგო წითელ არმიის გადმოსვლა მამისონზე შეეცადა ხელი შეეშალა მათთვის. მიუხედავად დიდი სიძნელეებისა, აღნიშნავდა ვ. გრიდნევი, მან და წითელარმიელთა რაზმმა დახეული ჩექმებით, თითქმის ფეხშიშველებმა მოახერხეს ქართული ბრიგადის დამარცხება და ქუთაისში უბრძოლველად შესვლა (გაზ. "ქუთაისი" 1972 : №49(11593)), მამისონის უღელტეხილიდან წითელი არმიის ნაწილების შემოსვლის შესახებ მოგვითხრობს თავის მოგონებაში კომკავშირულ ა. იოსელიანი, რომელიც წითელ არმიის მე-9 მსროლელი დივიზიის 78-ე პოლკის მზვერავთა ოცეულში ირიცხებოდა. წითელი არმიის ნაწილებმა, - იგონებს ა. იოსელიანი, - ონისა და ამბროლაურის განთავისუფლების შემდეგ, ზარისთვალა - ტყვიანის გავლით სამი მიმართულებით აიღო გეზი. პირველ რაზმს ქუთაისის, მეორეს - ცაგერისა და ცხენისწყლის მიმართულებით დაევალა საბრძოლო ოპერაციების წარმოება, ხოლო მესამე ნაწილი, რომელშიც ა. იოსელიანიც ირიცხებოდა, ალბანიდან რიონის ხეობის მიმართულებით გამოემართა. ოპერაციის მიზანი სამივე მხრიდან ქუთაისში შეჭრა და მენშევიკებზე თავდასხმა იყო (გაზ. "ქუთაისი", 1971 : №49(11333)).

11 მარტის ოპერატიული ცნობით ირკვევა, რომ მამისონის უღელტეხილიდან მომავალმა წითელარმიელებმა სოფელ მექვენასთან მოახერხეს გენერალ მიქაძისა და მისი ქვეითი რაზმის დატყვევება. ამასთანავე, ორივე ზარბაზნის, ორი

¹ გენერალი ვ. წულუკიძე სხვა ქართველ მამულიშვილებთან ერთად დახვრიტეს 1923 წელს.

ჯავშნიანი ავტომობილისა და ოთხი ტყვიამფრქვევის ხელში ჩაგდება (გაზ. "კომუნისტი", 1921 : №11).

ქუთაისს, როგორც უკვე აღინიშნა, წითელი არმიის ნაწილები ემუქრებოდნენ სამი მიმართულებიდან. ყველაზე მრავალრიცხოვანი იყო XI არმია, რომელიც მოიწვედა ზესტაფონის რკინიგზის ხაზსა და თბილისის შარავზის გამოვლით. მოწინააღმდეგე ქალაქს უახლოვდებოდა რაჭიდან რიონის გაყოლებით, ანუ, როგორც მაშინ უწოდებდნენ ოსეთის სამხედრო გზით. ამათ გარდა XI არმიის ნაწილებს უკვე დაკავებული ჰქონდათ სამურხაყანო და სამეგრელო, სადაც შეავიწროვეს გენერალ ართემლადის ჯარები და უახლოვდებოდნენ სამტრედიას (გ. მჭედლიძე, 1993, გვ. 393).

საქართველოს დემოკრატიულმა მთავრობამ ემიგრაციაში წასვლა გადაწყვიტა. თვითმხილველთა თქმით, მთავრობა აგროვებდა ეკლესია-მონასტრებიდან გასატან ნივთებს და აჰქონდა ბაგრატის ტაძარზე, რასაც სამრეკლოში ინახავდნენ. იქვე ყოფილა შენახული თბილისიდან წამოდებული განძეულობაც. ამასთანავე, სიფრთხილის მიზნით, დაპატიმრებულ ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი 7 მარტს ბათუმის ციხეში გადაიყვანეს, ნაწილი კი – წერაკითხვის უკოდინარნი, გაზეთ "პრავდა გრუზიის" ცნობით, გაუთავსუფლებიათ (გაზ. "კომუნისტი", 1921 : №18; გაზ. "ქუთაისი", 1967 : №96(10355)).

წასვლის წინ ხელისუფლებას მიტინგი ჩაუტარებია ქალაქის ცენტრალურ ბულვარში, რასაც უამრავი ადამიანი დასწრებია. მათ შორის ქუთაისში არალეგალურად მყოფი ბოლშევიკებიც – მიშა მეძმარიაშვილი, შალვა ოკუპავა, იოსებ ხარაბაძე, ვერა ხალვაში და სხვები, რომლებიც მიტინგის ორგანიზატორებს აქციის გამართვაში ხელს უშლიდნენ. შეკრებაზე სიტყვით გამოვლელა დემოკრატიული მთავრობის წევრი ილია ლორთქიფანიძე. ორატორი, მოსახლეობას აფრთხილებდა მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ, რაც საბჭოთა ოკუპანტებისაგან მომდინარეობდა. მისი თქმით, საქართველოს დასაპყრობად მოდიოდნენ "ველური ურდოები", რომლებიც საშიშროებას შეუქმნიდნენ მათ სიმშვიდესა და მშვიდობიან ცხოვრებას (გაზ. "ქუთაისი", 1991 : №100-101).

1921 წლის 10 მარტს მე-11 არმიის 98-ე ბრიგადის ნაწილები, რომლებსაც ხელმძღვანელობდნენ კალინოვსკი და კომისარი ზლატინი ჩრდილოეთ ოსეთიდან მამისონის უღელტეხილის გამოვლით ქუთაისში შემოვიდნენ და 17 საათისათვის ქალაქი სრულიად დაიკავეს. იმავე საღამოს წითელრაზმელები 4 ვერსის მანძილზე მიუახლოვდნენ სამტრედიას და შეძლეს მთავრობის ნაწილების განდევნა ყვირიდან, სვირიდან და ფარცხანაყანევიდან.

11 მარტს, თბილისში მყოფი ს. ორჯონიკიძე მოსკოვში ი. ბ. სტალინს აცნობებდა: "ურდუნების მთავრობა განდევნილა ქუთაისიდან. გუშინ დილიდან ქუთაისზე ფრიალებს საბჭოთა ხელისუფლების წითელი დროშა" (გაზ. "სტალინელი" 1967 : №52).

საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა ფ. მახარაძის ხელმძღვანელობით ჯერ კიდევ 1921 წლის 8 მარტს განიხილა საკითხი ქუთაისის საგუბერნიო რევოლუციური კომიტეტის შექმნის შესახებ. 11 მარტს ჩატარდა პირველი სხდომა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის (რევკომის) საგანგებო რწმუნებული ქუთაისის გუბერნიაში ა. გეგეჭკორი. სხდომაზე დაამტკიცეს ქუთაისის რევოლუციური კომიტეტი შემდეგი შემადგენლობით: თავმჯდომარე დ. ლორთქიფანიძე, თავმჯდომარის მოადგილე ვ. ბახტაძე, წევრები: შ. ლეჟავა, ს. დამსკი, ი. მაჭავარიანი, ავაკოვი და ბენედიქტოვი" (ქცსა, ფ.305, აღწერა 1, საქმე 62, ფ. 1).

ქუთაისიდან ბათუმში წასულმა დემოკრატიულმა მთავრობამ 11 მარტს ქუთაისის მიმართულებით, პოლკოვნიკ გოგუაძის მეთაურობით, ჯავშნიანი მატარებელი გამოუშვა, რაც ბოლშევიკებმა მოიგერიეს (გაზ. „კავკასკაია კომუნა“ 1921 : № 24). 15-16 მარტს ქუთაისში გაიმართა საზავო მოლაპარაკება (ძველი და ახალი ქუთაისი 1973, გვ. 14). მოლაპარაკებაში საქართველოს დემოკრატიულ მთავრობას წარმოადგენდა სამხედრო მინისტრი გრიგოლ ლორთქიფანიძე, სამხედრო მრჩეველი ივანე გედევანიშვილი, პოლიტიკური მრჩეველი ალექსანდრე დგებუაძე, დელეგაციის მდივანი დავით შარაშენიძე, ხოლო საქართველოს რევკომს – მამია ორახელაშვილი, საბჭოთა რუსეთს კი აბეღ ენუქიძე და ალექსანდრე სვანიძე (ზარქუა, 1996, გვ.38-40). დაიღო დროებითი ზავი საომარი მოქმედებების შეწყვეტის შესახებ. იგი გადაეგზავნა გენერალ მახნიაშვილს, რომელიც მაშინ ლანჩხუთის სადგურში იდგა (გ. მახნიაშვილი, 1990, გვ. 203-210).

საომარი მოქმედებები შეწყდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა 17 მარტს ბათუმიდან ემიგრაციაში წავიდა. მას თავი დამარცხებულად არ გამოუცხადებია და თავისი უფლებების აყრაზე არ დათანხმებულა. ამიტომ 1918 წლის 26 მაისს გამოცხადებულ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არსებობა არ შეუწყვეტია (გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1991 : № 70).

წითელი საოკუპაციო არმიის შემოსვლას ქუთაისში თან დაერთო ოკუპანტთა მხრიდან მარადიურობა და ზოგადად კრიმინალური მდგომარეობის გაუარესება. ქალაქიდან გადიოდა ქონებით დატვირთული ურმები, ჩამოსხნეს და დაიტაცეს ელექტროქსელის მავთულებიც კი (გაზ. „ქუთაისი“, 1967, №96(10355)).

ამას ზედ დაერთო მასობრივ ტერორიც. ქუთაისის რევოლუციონური კომიტეტის მიერ 1921 წლის 16 აპრილის გამოცემული ბრძანება №26, რომელსაც რევკომის სახელით ხელს აწერდნენ დ. ლორთქიფანიძე, ვ. ბახტაძე, შ. ლეჟავა, ს.ადაშვილი, თ. მაჭავარიანი, ავაკოვი და ბენედიქტოვი, „ქუთაისის მუშებს და პატროსან მოქალაქეებს“ აფრთხილებდა, რომ სასტიკი ურმები გატარდებოდა არსებული მოქალაქისა და „სახელოვანი წითელი არმიის“ წინააღმდეგ აუგის მოქმედთა დასჯის მიზნით და მოუწოდებდა ქალაქის მოსახლეობას, რათა დაეკავებინათ და ქუთაისის მილიციის სამმართველოში, ან საგანგებო კომისიაში წარედგინათ „ასეთი ხმების გამავრცელებელი“. მილიციის უფროსს და საგანგებო კომისიას ევალეობოდა პროვოკატორების აღმოჩენა და რევოლუციური ტრიბუნალისადმი გადაცემა. „რევოლუციური კომიტეტი აცხადებს, რომ პროვოკატორები იქნებიან დასჯილი უმადლესი სასჯელით – დახვრეტი“ (ქცსა, ფ. 305, აღწ.1, საქ. 119, ფ. 158).

ქალაქის ქუჩებში შიშმა დაისადგურა. ბევრი გაიხიზნა და სოფელსა და მთებს შეაფარა თავი. ვაჭრები იძულებული გახდნენ გადაემაღათ სურსათ-სანოვაგე, რამაც სასურსათო კრიზისი გამოიწვია. სამ კატეგორად დაყოფილი ქალაქის მოსახლეობა სურსათის დაწესებულ ნორმას საბარათო სისტემის მეშვეობით იღებდა (გაზ. „სტალინელი“, 1967 : №52).

ზემოთ აღნიშნულს ნათლად ადასტურებს, აგრეთვე, ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ცნობა. დოკუმენტის მიხედვით, რომელსაც აქვს წარწერა „საიდუმლო ოპერატიული“ არმიის პოლიტიკური შტაბის უფროსი კუზნეცოვი ლეგონის ჯგუფის მეთაურს კუბიშვიეს აცნობებდა: „მოქმედი ჯარის გენერალურმა

აპარატმა ბრძანა თქვენი პირადი პასუხისმგებლობით მიიღოთ სასწრაფო და გადამწყვეტი ზომები სამხედრო ნაწილების მიერ უზამსობისა და ძარცვა-გლეჯვის შეწყვეტისათვის. სასწრაფოდ გაათავისუფლოთ სამხედრო ნაწილების მიერ დაკავებული ქუთაისის სკოლები და უზამსობაში, ძარცვა-გლეჯვაში და საბჭოთა საქართველოს ტერიტორიაზე ქვეყნის მთავარსარდლის დირექტივების შესრულებლობაში დამნაშავეებს მიუსაჯოთ ყველაზე მკაცრი პასუხისმგებლობა სიომარი დროის კანონების მიხედვით“ (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 62, ფ. 21).

ქუთაისში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისთანავე რევკომმა იერიში მიიტანა კერძო საკუთრებაზე და “მსხვილ საწარმოთა ნაციონალიზაციის“ ლოზუნგით სახალხო მეურნეობის საბჭოს გადასცა თამბაქოსა და გრებილი ავეჯის ფაბრიკები, აფურისა და ყინვის დამამზადებელი ქარხნები, ლალიძისა და ბევგოვის ელექტროსადგურები, ტყავის ქარხანა, საქსოვი სახელოსნო და კერძო სტამბები. 14 მარტის დადგენილების საფუძველზე, ქალაქში არსებული ბანკები ერთ სახალხო ბანკად გაერთიანდა. საბანკო ოპერაციებზე მეთვალყურეობას რევკომი ახორციელებდა, ბანკში დანიშნული სპეციალური კომისრის მეშვეობით (გაზ. “სტალინელი“ 1967, №52).

ამასთანავე, რევკომის მეთვალყურეობის ქვეშ გადავიდა სახალხო სასამართლოების ფუნქციონირების საქმე, რასაც იუსტიციის განყოფილების საშუალებებით ახორციელებდა. არსებულ მთავრობას იდეოლოგიურად ზურგს უმაგრებდა ქუთაისის საგუბერნიო რევკომისა და პარტიის საგუბერნიო კომიტეტის ორგანო – გაზეთი “მუშა და გლეხი“, რაც 1921 წლის 3 აპრილიდან, გამოდიოდა, პარტიული და საბჭოთა მოღვაწის, ქუთაისის რევკომის თავრის მოადგილის – ვალერიან (ვალთა) სამსონის ძე ბახტაძის რედაქტორობით (გაზ. “სტალინელი“ 1967, №52).

აღნიშნულის გათვალისწინებით ინტერესის საგანი გახდა საოკუპაციო ჯარების შემოსვლის მომენტისათვის ქუთაისის საწყობებში არსებული მდგომარეობა. მე-11 არმიის წარმომადგენლებმა ყველა მალაზია თუ საწყობი, მაგრამ საგუბერნიო რევკომის განკარგულებით, მალევე გაიღო ყოველგვარი აღრიცხვის გარეშე. 23 მარტს შეიქმნა საგუბერნიო რევკომთან აღრიცხვის კომისია სახალხო მეურნეობის საბჭოს წარმომადგენლის ხომაჭიროვის თავმჯდომარეობით. ბრძანებულებაში აღნიშნული იყო: 1) ყველა დღემდე არსებული აღრიცხვის კომისია უქმდება; 2) გაუქმებული კომისიის წევრები და თანამშრომლები უერთდებიან ქუთაისის გუბერეკომთან არსებულ კომისიას. ყველა სამხედრო და საზოგადო დაწესებულება, რომლის განკარგულებაშიც ირიცხება საწყობები, ვალდებულია დაუყოვნებლივ წარუდგინოს კომისიას ამ საწყობების ცნობები. მილიცია ვალდებულია მიაწოდოს კომისიას ყველა აღმოჩენილი საწყობის შესახებ ცნობები“ (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 4, ფ. 21).

აღნიშნული კომისიის აღრიცხვას დაექვემდებარა საინდენტანტოს, საარტილერიოს, სადგურის, საბაჟოს, რუსეთის სატრანსპორტო საზოგადოების და სატყეო საწყობები. ქუთაისის რევკომი საქართველოს რევკომს უღებებდა: “შენშევიკების მიერ დატოვებული ყოველგვარი ქონება სახალხო მეურნეობის საბჭოს მიერ აღრიცხული და დაჯგუფებულია ტექნოლოგიური ნიშნით“-ო (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 61, ფ. 21).

ამ პერიოდის სახელმწიფო მოხელეები ყურადღებას ამახვილებენ იმ ფაქტზე, რომ საწყობებში ზუსტი აღრიცხვის წარმოება შეუძლებელი იყო, რადგან სამხედრო ნაწილების მოთხოვნით უკონტროლოდ გაჰქონდათ სხვადასხვაგვარი მასალები და პროდუქტი. “არ მქონდა ხელთ გაფორმებული

წესით საწყობები, მიხდებოდა გამეცა ჩეკები აგენტების ან აღმრიცხავი კომისიის მეშვეობით, რაც ქმნიდა აღრიცხვისთვის მიუღებელ მდგომარეობას. მიუხედავად ამისა, მოთხოვნილებანი სამხედრო ნაწილებისა, სხვადასხვა დაწესებულებებისა და პირებისა შემოდიოდა შეუჩერებლად, - წერდა სახალხო მეურნეობის საბჭოს მომარაგების განყოფილების უფროსი პურადოვი (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 34, ფ. 61). მსგავსი სურათი იყო საბაჟოზეც, რის შესახებაც პოლიტკომისარი ვ. სტეპანოვი რევკომის თავმჯდომარეს აცნობებდა: “საბაჟოზე მოვიდა ამხანაგი გაბაევი შეიარაღებულ წითელ არმიელთა თანხლებით და კატეგორიულად მოითხოვა ჩემგან და საბაჟოს უფროსისაგან შემოსული ჯარის შტაბისათვის ყველაფერი.

ჩემი წინააღმდეგობა გაბაევის მიერ უარყოფილ იქნა და იძულებული გავხდი საწყობიდან გამეცა საქონელი. შემდეგ მოიყვანეს სატვირთო მანქანა და ცხენებშებმული ურეგი, წაიღეს ყველაფერი, რაც სურდათ და განუსაზღვრელი რაოდენობით. მსგავსი ვითარება გრძელდებოდა შემდეგი დღეების განმავლობაშიც“ (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 43, ფ. 77).

ხშირი დატაცებებისა და უკონტროლო გაცემის შემდეგ საწყობებში დარჩენილი ქონების შესახებ ქუთაისის რევკომის ფონდის საარქივო დოკუმენტებში საკმაოდ მწირი ინფორმაცია მოგვეპოვება. არ არსებობს არავითარი დამადასტურებელი საბუთი სამხედრო საჭურველის არსებობის შესახებ, დაფანტულია ცნობები სურსათის მარაგისა და სხვა სახის მასალებზე. ასე მგაგალითად, სამაზრო სასურსათო კომისარიატი თავის მოხსენებაში აღნიშნავს მუშაობის სირთულეებზე იმის გათვალისწინებით, რომ მენშვეიკური მთავრობიდან საწყობებში ცოტა რამ დარჩა და მოაქვს ციფრობრივი მაჩვენებელი არსებული პროდუქტებისა (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 69, ფ. 44-45). მომარაგების განყოფილების მიერ სახალხო მეურნეობის საბჭოსადმი წარდგენილ ანგარიშში საუბარია ყოფილი მთავრობის მიერ დატოვებულ სატრანსპორტო საშუალებებზე, რაშიც შედიოდა მსუბუქი და სატვირთო ავტომობილები, ასევე ჭაბანტრანსპორტი. ეს უკანასკნელი წარმოდგენილი იყო თითქმის გამოუსადეგარი 15 ცხენით და 3 კამეჩით. საწყობებში აღმოჩნდა, ასევე, მენშვეიკების მიერ შესაყარად გადაცემული ასეულობით წყვილი შარვალ-ხალათი და თეთრეული (ქცსა, ფ. 305, აღწ. 1, საქმე 34(ა), ფ. 61). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ ქუთაისში დატოვებული ქონების შესახებ არასაკმარისი ინფორმაცია არ გვაძლევს იმის მტკიცების შესაძლებლობას, რომ საწყობები თითქმის ცარიელი იყო. გარკვეული მარაგის არსებობას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ ქალაქში შემოსული საოკუპაციო ჯარები თუ ახლადშემქმნილი სახელისუფლებო ორგანოები ამ საწყობებიდან საზრდოობდნენ. თუმცა საქართველოს სხვადასხვა მხრიდან შემოსული წითელი ჯარების წინააღმდეგ წარმატებული საომარი ოპერაციების წარმოება სერიოზულ შეიარაღებასა და დიდძალ რესურსებს მოითხოვდა ხელსაყრელ საგარეო პოლიტიკურ კლიმატთან ერთად (ნ. ვაშაყმაძე, 2009, გვ. 64).

ქუთაისში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდან რამდენიმე თვეში, გაზეთ “მუშა და გლეხის” (1921 №10) ცნობით, 29 აპრილს ღამით ქუთაისის რევოლუციური კომიტეტის წევრებზე - (ა. გეგეჭკორი, დ. ლორთქიფანიძე, ვ. ბახტაძე, ტ. ლორთქიფანიძე და აკ. დალაქიშვილი) შეიარაღებული თავდასხმა მომხდარა. ბოროტმოქმედებმა ავტომობილს, რომელშიც ისინი ისხდნენ, ხელყუმბარიდან და იარაღიდან ესროლეს. სროლის შედეგად არავინ დაშავებულა, ყველანი უვნებლად გადაარჩნენ.

აღნიშნულ ამბავს სხვაგვარად გადმოგვცემს ცნობილი სოციალ-დემოკრატი ვლასა მგელაძე. მისი მოგონებების მიხედვით, ჩვენამ ქუთაისში პროვოკაცია მოაწყო. ბომბი ისროლა და ბრალი ქართველ რევოლუციონერებს დასდო. ამის გამო რამდენიმე პიროვნება დააკავეს, მათ შორის პოლკოვნიკი ლეჭვიანძე და რამდენიმე უდანაშაულო ადამიანი დახვრიტეს (ვ. მგელაძე, 1936, გვ. 30).

ისტორიკოს ნ. კირთაძის ცნობით, 1921 წლის 18 მაისს ქუთაისის საზოგადოებას ქალაქის ცენტრალურ ბულვარში საჯარო გასამართლება მოუწყვია. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ასამართლებდნენ ვ. ლენინსა და ნ. ყორდანას. თეზისებიც წინასწარ ყოფილა ადგილობრივ რეკომთან დარიგებული და შეთანხმებული. სასამართლოს უამრავი ხალხი დასწრები. განხილვის შემდეგ სასამართლოს და ხალხს ერთი განაჩენი დაუდგენია: ლენინს სიკვდილი და ყორდანას ცაში აფრენა!... გაცოფებულ ა. გეგეჭკორს ამ პროცესის ინიციატორები იქვე შეუპყრია და ციხეში შეუყრია (ნ. კირთაძე, 1996, გვ. 31).

ამრიგად, საბჭოთა რუსეთი ვერაგულად, ომის გამოუცხადებლად დაესხა თავს საქართველოს 1921 წლის თებერვალში და ძალდატანებით მოახვია თავს საბჭოთა საოკუპაციო რეჟიმი. საბჭოთა რეჟიმმა, პოლიტიკური ბრძოლის სხვადასხვა ხერხების თუ მეთოდების გამოყენებით, შეძლო თავისი მდგომარეობის განმტკიცება. მრავალპარტიული დემოკრატიული სისტემა შეცვალა ერთპარტიულმა დიქტატორულმა ტოტალურმა სისტემამ. დაიწყო კომუნისტური პარტიისა და სოციალისტური სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების ბატონობის 70 წლიანი პერიოდი, რაც, ბუნებრივია, ქუთაისსაც შეეხო. ეს ძალმომრეობა საბჭოთა ისტორიოგრაფიის მიერ დიდი ხნის მანძილზე შექდებოდა არაობიექტურად და ტენდენციურად. სინამდვილეში კი ეს იყო საქართველოს აშკარა ოკუპაცია, მისი ძალდატანებითი გასაბჭოება და ფაქტობრივი ანექსია. საქართველომ დაკარგა დამოუკიდებლობა და ეროვნული სუვერენიტეტი, ხოლო ქართველი ხალხი კვლავ, ამჟერად, საბჭოთა იმპერიის კოლონიური უღლის ქვეშ მოექცა.

საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ოკუპაციას და ანექსიას შედეგად მოჰყვა ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობა, რაც 1924 წლის აჯანყებით დაგვირგვინდა. ამ ბრძოლის ავანგარდში კი ქუთაისს ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უჭირავს.

ლიტერატურა

- გაზ. "კავკაზსკაია კომუნა", 1921, №14.
 გაზ. "საქართველოს რესპუბლიკა", 1991, №70.
 გაზ. "სტალინელი", 1967, №52.
 გაზ. "ქუთაისი", 1967, №96(10355).
 გაზ. "ქუთაისი", 1971, №49.
 გაზ. "ქუთაისი", 1972, № 49(11593).
 გაზ. "ქუთაისი", 1991, №100-101.
 გაზ. "ჩემი ქუთაისი", 2004, №5(22).
 გაზ. "ჩვენი მწერლობა" (გაზ. "ახალი ეპოქის" დამატება), 2003, №7 (137).
 რ. გრძელიძე, 1998 - რ. გრძელიძე, საქართველოს პოლიტიკური პარტიების

- ნ. ვაშაყმაძე, 2009 - ნ. ვაშაყმაძე, რამდენიმე დოკუმენტი საქართველო-რუსეთის 1921 წლის თებერვალ-მარტის ომის შესახებ, ქუთაისი.
- ნ. კირათაძე, 1996 - ნ. კირათაძე, 1924 წლის აჯანყება საქართველოში, ქუთაისი, 1996.
- გ. მაზნიაშვილი, 1990 - გ. მაზნიაშვილი, მოგონებანი, ბათუმი.
- ვ. მგელაძე, 1936 - ვ. მგელაძე, რუსეთის მობრუნება საქართველოში, პარიზი.
- გ. მჭედლიძე, 1996 - გ. მჭედლიძე, ქუთაისის ახალი ისტორიის ნარკვევები, ქუთაისი, 1996.
- ეურნ. "პოლიტიკა", 1996, №9-10.
- ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის (შემოკლებით ქცსა), ფ. 305, აღწერა 1, საბუთი 4, 34, 43, 61, 62.
- ძველი და ახალი ქუთაისი, თბილისი.

KAKHABER KEBULADZE

THE HISTORY OF ESTABLISHING SOVIET POWER IN KUTAISI

The Post World War I International disposition for a new re-division of the world, the plans of the victorious countries created some perspectives for the existence of the independent states in South Caucasia. The European countries the members of the Entente tried to evoke an interest in their overseas partner - the USA with the offer to make South Caucasia a sphere of its influence. On the other hand other European politicians envisaged Caucasia as a part of Russian space and awaited the ruin of the Red Regime.

The conflict between the European and American Diplomacy was resulted in England's deal with Soviet Russia to yield South Caucasia for the raw materials from Russia. This factor happened to be decisive for Georgia to appear on the Russian orbit. Meanwhile Russia settled neutralizing Turkey and demanded yielding South Caucasia instead of being its ally against the Entente.

Invading Georgia was just a matter of techniques Russia was checking its own military and economical readiness to be guaranteed for the success. This is illustrated in the plan presented on December 18, 1920 by a commander of the XI army military point in details.

Soviet Russia intruded in Georgia without announcing the war, occupied its territory, established Soviet regime. The occupants changed the multiparty democratic system to the single party dictatorship. A 70 year _ long period of communist dominancy started. It was a typical occupation considered differently through years. It was an annexation of the country after which Georgia lost its sovereign Independence and the Georgians appeared under the colonial governance.

The annexation was followed by a strong wave of national –liberation movement and ended by the riot of 1924. Kutaisi was the in advance – the guard of this struggle.